

ДОНЕЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА

ВІСНИК

Донецького університету економіки та права

Збірник наукових праць

№ 2'2015

Артемівськ 2015

ББК 65+65.05

В 53

Вісник Донецького університету економіки та права : зб. наук. праць / ред. кол. : В. К. Мамутов, О. І. Амоша, А. Я. Берсуцький та ін. ; гол. ред. А. Я. Берсуцький. – Артемівськ : ДонУЕП, 2015. – № 2. – 229 с.

Збірник наукових праць «Вісник ДонУЕП» видається Приватним вищим навчальним закладом «Донецький університет економіки та права». У збірнику розкрито зміст та напрями вирішення актуальних питань національної, регіональної та галузевої економіки; економіки та управління підприємствами; фінансів; застосування інформаційних технологій в економіці, економічної освіти. В окрему рубрику «Трибуна молодого вченого» включені статті молодих науковців.

Для наукових працівників, співробітників державних і місцевих органів управління, керівників і фахівців підприємств, викладачів, докторантів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів.

Редакційна колегія:

А. Я. Берсуцький, д-р екон. наук, проф. (головний редактор),
В. К. Мамутов, акад. НАН України, О. І. Амоша, акад. НАН України,
Ф. Ю. Поклонський, д-р екон. наук, проф., І. П. Булеев, д-р екон. наук, проф.,
Н. Ю. Брюховецька, д-р екон. наук, проф., Т. С. Клебанова, д-р екон. наук, проф.,
І. Г. Ширнін, д-р тех. наук, проф., О. А. Ігнатова, канд. екон. наук, доц.
(заступник головного редактора)

**Збірник включно до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук. Затверджено Постановою президії ВАК України № 1-05/1 від 10 лютого 2010 р.
(Бюлетень Вищої атестаційної комісії України № 3, 2010)**

Рекомендовано до друку вченою радою Донецького університету економіки та права (протокол № 11/15(169) від 26.11.2015 р.)

Матеріали друкуються мовою оригіналу.

Точка зору редакції не завжди співпадає з думкою авторів.

Відповідальність за точність наведених фактів, цифр, географічних назв, цитат, джерел, власних імен та іншої інформації несуть автори.

УДК 332.146.2

*Захарова О.В., д.е.н., професор кафедри менеджменту Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси;
Аль Мутлак Елаян, аспірант Донецького національного технічного університету, м. Красноармійськ.*

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Процес формування та становлення національної економіки є досить складним, багатостадійним, тривалим у часі та залежним від багатьох чинників історико-культурного, геополітичного, суспільного-гуманітарного, галузево-виробничого та фінансово-економічного характеру. У історичному розрізі можна простежити динаміку зміни структури національної економіки певної країни, що об'єктивно пов'язано із тими локальними і глобальними тенденціями науково-технічного та промислового розвитку, що ведуть до домінування однієї з її трьох складових – матеріального, нематеріального виробництва або невиробничої сфери. Сформована структура національної економіки має не лише внутрішню значущість, так як визначає рівень та якість життя населення, ступінь економічного розвитку країни, а й характеризує її місце в міжнародній економіці, конкурентні переваги на світовому ринку. Саме тому з метою формування ефективної системи державного управління важливо визначити ті важелі впливу, що найбільшим чином забезпечують умови перетворення потенційних можливостей на реальні напрями перспективного розвитку національної економіки країни.

Провідні вітчизняні та зарубіжні науковці, на основі аналізу сучасних тенденцій розвитку національних економік найбільш розвинених країн світу, стверджують про формування протягом останніх десятиріч нового типу економічного розвитку, що є обов'язковою умовою для переходу до нового інноваційно-інформаційного суспільства – економіки знань, яка обумовлює нові можливості для прискорення темпів науково-технічного прогресу, зростання рівня продуктивності праці та підвищення якості життя населення. Одним із засновників теорії «економіки знань» вважається Ф. Махлуп, який у 1961 р. обґрунтував необхідність та доцільність виокремлення особливої сфери національної економіки – «індустрії знань», функціонування якої супроводжується підвищеними, ніж у сфері індустріального виробництва із домінуванням важкої фізичної праці, темпами соціально-економічної віддачі [1, с. 38-39]. У 1985 р. Т. Сакайя підтвердив доцільність висновків Ф. Махлупа та аргументовано довів важливість «мудрості», тобто передових прогресивних людських здібностей, знань та інформації для досягнення стійкого розвитку економіки країни. Основними каналами передачі «мудрості» він визнавав систему освіти, інформаційні та телекомунікаційні сіті [2, с. 135-136].

Сучасні дослідження українських науковців підтверджують і розвивають ідеї економіки знань. Так, В.М. Геєць і В.П. Семиноженко констатують, що основою економіки знань є «нові знання, що мають інформаційну основу і втілюються в інноваціях», що є джерелом прискореного приросту ВВП країни [3, с. 8, 17]. О.А. Кратт і М.Р. Терованесов стверджують, що основною метою освітньої системи є «підготовка кваліфікованих кадрів, що відповідають потребам суспільства» [4, с. 438]. Н.В. Ушенко розглядає інвестиції у людський капітал, тобто кошти, спрямовані на накопичення сучасних знань, умінь і навичок, не як «результат добробуту країни, а як джерело, що забезпечує поєднання економічних інтересів індивідуума й держави» та визнає рушійною силою економічного розвитку новітні «науково-освітні системи» [5, с. 24]. І.Л. Петрова стверджує, що «рівень розвитку людського капіталу є ключовим показником конкурентоспроможності держави» [6,

с. 230]. Отже, можна констатувати, що в сучасних умовах знання є рухомою силою розвитку національної економіки. При цьому основним джерелом та ефективним транслятором знань виступає вища освіта. Проте і досі не обґрунтовано впливу міжнародного співробітництва у сфері освіти на соціально-економічний розвиток країни.

Метою роботи є визначення ролі міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в забезпеченні соціально-економічного розвитку країни.

Протягом усієї історії людства одним із ключових чинників соціально-економічного розвитку був і залишається процес здобуття, систематизації, практичного застосування та передачі знань про об'єктивну реальність. Від історичного моменту винаходу найпростіших знарядь праці та елементарних технологій можливість розповсюдження інформації про винахід та навичок щодо його використання визначала здатність соціальних груп ефективно трансформувати оточення з метою забезпечення себе необхідними для подальшого існування ресурсами та подолання загроз, що виникають внаслідок негативних явищ внутрішнього та зовнішнього середовища. Із плином часу значення цієї можливості не тільки не знижувалось, але й навпаки – зростало пропорційно збільшенню кількості застосовуваних соціумом технологій та їх складності. Отже, зростала і роль освіти у майбутньому благополуччі людства.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» основною метою вищої освіти є «підготовка конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях» [7]. Отже, у сучасному суспільстві вищій освіті відводиться дуже важлива місія, від ступеня досягнення якої, а отже і наближення до світових освітніх стандартів, значним чином залежить не лише спроможність економіки країни набути характеру сталого розвитку, а і забезпечення переваг цього розвитку на тривалу перспективу. Водночас, сучасний стан розвитку вищої освіти України, не зважаючи на постійно впроваджувані реформи, є неконкурентоспроможним, не результативним, недосконалим та далеким від прогресивного. Причин такого стану дуже багато і вони здебільшого мають історико-політичну, соціокультурну, організаційно-економічну, фінансову, демографічну, інноваційну природу та по різному проявляються.

Так, існує чітка невідповідність структури підготовки кадрів потребам суспільства та економіки; застаріла матеріально-технічна база; втрати частини контингенту абітурієнтів через підвищення рівня їх мобільності; складність адаптації міжнародних освітніх програм до українських реалій. Для розв'язання навіть лише перелічених проблем вищої освіти України потрібно багато часу, ресурсів та інноваційних управлінських підходів освітнього характеру. При цьому здійснювати пошук шляхів розв'язання сучасних проблем обов'язково необхідно на підґрунті ретельного дослідження національного та світового історичного досвіду у сфері вищої освіти, так як циклічність розвитку цивілізації обумовлює можливість існування апробованих на практиці рішень подібних проблем.

Із давніх часів освіті відводилася значна роль у розвитку суспільства та його окремого громадянина. Представники античної філософії у своїх роздумах приділяли багато уваги змісту та формам виховання і освіти людини, так як убачали в цьому основний шлях досягнення гармонійного суспільства та побудови ефективної держави. Мислителі середньовіччя також відводили розвитку особистості першочергову роль та сконцентрували дослідження на внутрішній цінності освітньо-виховного процесу. Епоха промислової революції ознаменувалася чітким визнанням ролі освіти у економічному розвитку держави. У. Петті стверджував, що «освіта приносить особливу користь кожній людині», а знання та інші інтелектуальні здібності людей, які беруть участь у процесі виробництва, значно примножують багатство країни [8, с. 15]. Д. Рікардо однією з причин відставання країн в економічному розвитку вважав «брак освіти в усіх верствах народу» [9, с. 53].

Не зважаючи на досить тривалу історію переформування світового суспільного світогляду відносно важливості і необхідності поширення освіти у народні маси та конкретні кроки щодо становлення освітньої системи, відрахування початку формування сучасної слов'янської світської системи освіти слід вести від М.В. Ломоносова. Педагогічні реформи М.В. Ломоносова, засновані на глибокому вивченні та переосмисленні передового світового університетського досвіду, стосувалися розвитку середньої і вищої освіти та були заснованими на принципах демократизму, гуманізму та народності, що забезпечувало доступність освіти для всіх верств населення. Для заміщення професорсько-викладацького штату заснованого у 1755 р. М.В. Ломоносовим Московського університету вітчизняними професорами, перші шість випускників філософського факультету були командировані у провідні університети Німеччини, Швеції та Великобританії.

Не зважаючи на те, що на території України праобрази перших вищих навчальних закладів почали створюватися ще у першій половині XVII ст. (Києво-Могилянську академію засновано у 1615 р., отримано титул та права академії у 1694 р.), основною особливістю їх функціонування був «старо-богословський характер та старі схоластичні методи, що не відповідали успіхам сучасної європейської науки» [10, с. 426-427]. Водночас, протягом свого існування Києво-Могилянська академія виконувала роль так званого «освітнього мостика» між Європою, Україною і Росією – значну частину студентів складали іноземці, а представники української молоді після закінчення академії, навпаки, отримували можливість продовжувати свою освіту за кордоном. Такому міжнародному обміну сприяло вільне володіння студентами латиною та європейській рівень підготовки професорів академії. Отже, починаючи з кінця XVII ст. можна рахувати початок прояву перших кроків міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти України.

Від часу створення перших вищих навчальних закладів, їх існування постійно проходило в умовах жорсткої конкурентної боротьби на регіональному та національному рівнях, метою якої завжди було залучення максимальної чисельності абітурієнтів і відбір найбільш здатних, перспективних й талановитих із них. Перемога або наближення до неї у цій боротьбі надавала навчальному закладу значні конкурентні переваги, а саме можливість залучати провідні висококваліфіковані науково-педагогічні кадри, отримувати першочергове державне фінансування, брати участь у міжнародних обмінах навчальними програмами, літературою, викладачами, студентами тощо. При цьому дуже важливим чинником успіху у конкурентній боротьбі виступає рівень мобільності ВНЗ, тобто його здатність швидко пристосовуватися до нових ринкових умов, вимог, як споживачів освітніх послуг – абітурієнтів, так і їх замовників – працедавців, законодавчих реформ у сфері вищої освіти, вміння знаходити альтернативні джерела фінансування тощо.

Сучасні глобалізаційні процеси, що поступово охопили і сферу вищої освіти, значно посилюють гостроту конкурентної боротьби, яка, відповідно, переміщується з регіонального та національного рівнів на міжнародний рівень. Ці процеси здебільшого засновані на принципі самостійності виходу ВНЗ на світовий ринок освітніх послуг, де вони змушені відвойовувати власну нішу завдяки наявним конкурентним перевагам. Ще однією особливістю сучасного етапу розвитку системи вищої освіти є той факт, що від ступеня залучення ВНЗ до міжнародного співробітництва в системі вищої освіти значним чином залежить внутрішній попит на його освітні послуги, так як абітурієнти, що обирають напрям підготовки, підкріплені міцним та довготривалим партнерством із зарубіжними ВНЗ, отримують додаткові гарантії та привілеї. Отже, участь ВНЗ у міжнародному співробітництві стає одночасно визначальним чинником та результатом його конкурентоспроможності. Саме тому, з метою чіткого розуміння можливих напрямів досягнення ВНЗ переваг співпраці на світовому рівні та практичного їх впровадження, важливо визначити сутність та основні напрями реалізації міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Із ходом часу досягнення результативності процесів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти вимагало від світової освітньої спільноти прийняття низки міжнародних нормативних актів, які б уніфікували, регламентували та забезпечували еквівалентність процедур, строків і складових навчального процесу, кваліфікаційних рівнів та форм документів про здобуття вищої освіти, тобто сприяли глобалізації даних процесів. Перший етап глобалізації Європейського освітнього простору відбувався протягом 1953-1997 рр. та був пов'язаним із стандартизацією базових основ даного процесу. Так, у 1953 р. Радою Європи та ЮНЕСКО було прийнято Європейську конвенцію про еквівалентність дипломів, що ведуть до доступу в університети. Конвенція задекларувала можливість вступу для молоді країн Членів ради Європи, після отримання середньої освіти, до будь-якого університету країн, що ратифікували цю конвенцію при наявності вільних місць. У 1956 р. було прийнято Європейську конвенцію про еквівалентність періодів університетської освіти, яка рекомендувала університетам країн, що її ратифікували, визнавати рівнозначними періоди навчання слухачів у будь-якому з них за умови, що університет, у стінах якого було здійснено мовну підготовку надасть студенту свідоцтво про задовільний рівень засвоєння знань.

У 1959 р. було прийнято Європейську Конвенцію про академічне визнання університетських кваліфікацій (документів про присвоєння ступені, свідоцтво або диплом, що свідчить про завершення повного курсу університетської освіти), яка забезпечує володарю такої кваліфікації продовжити курс навчання у будь-якому університеті або використовувати вчене звання, присуджене іноземним університетом із позначенням його походження. Конвенцію ратифікувало 28 країн світу. У 1990 р. у Римі було прийнято Європейську Конвенцію про загальну еквівалентність періодів університетського навчання, яка на відміну від Конвенції 1956 р. давала можливість визнавати університетами одних країн тривалість навчання за різними дисциплінами в університетах інших країн за умови наявності попередньої домовленості між цими університетами та виданні студенту довідки про успішність проходження певного курсу визначеної тривалості.

У 1997 р. було прийнято підсумкову для даного етапу Конвенцію про призначення кваліфікацій, що відносяться до вищої освіти в Європейському регіоні, яка узагальнила вимоги відносно доступу до вищої освіти та зобов'язала країни здійснювати обов'язкову оцінку якості освіти на всіх рівнях. Ця Конвенція стала першою у галузі міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, яку ратифікувала Україна у складі 55 країн світу. Отже, 1997 р. можна вважати початком офіційного залучення сучасних українських університетів до Європейського освітнього простору.

Другий етап глобалізації Європейського освітнього простору (1998-2011 рр.) пов'язаний із створенням та впровадженням принципів Болонського процесу, базується на восьми основоположних нормативних документах: Сорбонської декларації 1998 р., Болонської декларації 1999 р., Пражського комюніке 2001 р., Берлінського комюніке 2003 р., Бергенського комюніке 2005 р., Лондонського комюніке 2007 р., Левенського комюніке 2009 р. та Будапештсько-Венської декларації про створення Європейського простору вищої освіти 2010 р. Основною метою даного етапу було підвищення конкурентоспроможності Європейського простору вищої освіти шляхом поширення академічної мобільності серед студентів, випускників та викладачів, для чого було уніфіковано освітні рівні, встановлено конкретні терміни навчання на кожен із них, впроваджено стандартизовану оцінку засвоєння отриманих знань та систему перезаліків залікових одиниць (система ECTS) та обумовлено видачу додатків до дипломів. Україна у складі 51 державного або національного ВНЗ приєдналася до Болонського процесу у 2005 р. та зараз є однією з 49 повноправних країн-учасниць.

Початок третього етапу глобалізації Європейського освітнього простору слід рахувати з 2012 р. та умовно він буде продовжуватися до 2020 р. На даний час із нормативного бо-

ку етап регламентується прийнятими у 2012 р. Бухарестським комюніке та у 2015 р. Єрванським комюніке. Метою етапу є міжнародне визнання ключової ролі вищої освіти у подоланні світової економічної та соціальної криз, запобігання будь-якого прояву дискримінації у сфері вищої освіти та забезпечення Європейського ринку праці високопрофесійними та компетентними фахівцями обізнаними у новітніх досягненнях світової науки. Із метою якнайбільш повної реалізації даної цілі серед іншого заплановано до 2020 р. інтенсифікувати мобільність випускників, щоб не менше ніж 20% із них змогли пройти навчання або стажування за кордоном. Ще одним перспективним напрямом розвитку Європейського освітнього простору визнається поширення його принципів на інші регіони світу.

Більш глибоке дослідження особливостей протікання третього етапу глобалізації Європейського освітнього простору дозволило узагальнити та сформулювати основні риси сучасної вищої освіти, рис. 1.

Рисунок 1 – Основні риси сучасної системи вищої освіти, що базується на міжнародному співробітництві

Набуття сучасною українською системою вищої освіти кожної з цих рис наблизить момент її повноцінного вступу до Європейського освітнього простору. Проте для цього мають бути реалізовані дієві програми щодо оздоровлення та підвищення конкурентоздатності вітчизняної освітньої системи, досягти чого можливо виключно через всебічну активізацію міжнародного співробітництва, підвищення мобільності студентів та набуття власного досвіду.

Література

1. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Ф. Махлуп. – М. : Прогресс, 1966. – 462 с.
2. Новая постиндустриальная волна на Западе: антология ; под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – 467 с.
3. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Х. : Константа, 2006. – 272 с.
4. Терованесов М. Р. Концептуальні підходи до дослідження інерційності системи вищої освіти / М. Р. Терованесов, О. А. Кратт // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 769. – С. 437-444.
5. Ушенко Н. В. Освітні потреби в умовах розбудови економіки знань / Н. В. Ушенко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2013. – № 4. – С. 22-31.
6. Петрова І. Л. Стратегічний вимір розвитку інтелектуального капіталу сучасної організації / І. Л. Петрова // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – Спец. вип.: у 3 т. Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – К. : КНЕУ, 2010. – С. 226-235.
7. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
8. Петти У. Трактат о налогах и сборах. Verbum sapienti – слово мудрым. Разное о деньгах / У. Петти. – М.: Ось-89, 1997. – 112 с.
9. Рикардо Д. Начала политической экономии и податного обложения. Сочинения. В 2-х т. Т. 2. – М. : Соцэкгиз, 1935. – 305 с.
10. Грушевский М. С. Иллюстративная история Украины / М. С. Грушевский. – СПб. : Просвящение, 1912. – 536 с.

УДК 330.341.1

*Кошелева Н.Г., к.пед.н., доцент кафедри інженерної педагогіки та психології Української інженерно-педагогічної академії;
Панькова А.С., магістр спеціальності «Професійна освіта. Охорона праці», спеціаліст спеціальності «Професійна освіта. Економіка» Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української інженерно-педагогічної академії, м. Артемівськ.*

ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У КОЛЕДЖАХ: ПРОЕКТУВАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На думку сучасних науковців, педагогічне проектування є джерелом інноваційних змін освітнього простору, заснованих на науковому дослідженні, прогнозуванні, моделюванні та конструюванні його об'єктів [1]. Одним з таких об'єктів є педагогічні технології, зокрема ті, що використовуються в процесі професійної підготовки майбутніх економістів у коледжах. Інтерес до їх проектування пояснюється тим, що технологія є педагогічною діяльністю, яка реалізує науково обґрунтований проект дидактичного процесу і забезпечує вищий ступінь ефективності та гарантованості результату, ніж при традиційній організації навчання [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Змістовно-структурні характеристики педагогічних технологій та особливості їх проектування і практичного використання досліджувались у ро-